אוצר מדרשים — כסא ואיפודרומין של שלמה המלך

כסא ואיפודרומין של שלמה המלך

[בית המדרש ח"ה צד 34]

אמרו חכמים, שלמה מלך על עליונים ועל התחתונים, שנאמר וישב שלמה על כסא ה' – אמר ר' יוחנן וכי ישב על כסא ה'? אלא הקב"ה הושיבו והמליכו על העליונים ועל התחתונים, ועשה לו כסא בתחתונים דמות כסא הכבוד אשר בעליונים, מה בכסא העליונים דמות ארבע חיות אדם ואריה ושור ונשר, אף כאן בכסא שלמה דמות אדם אריה שור נשר, ותני ר' חייא בדמות הכסא הכבוד עשה שלמה כסאו ברוח הקדש, ודמות הגלגל וכרובים מאחורי הכסא, ודמות חיות ואופנים העמידם לפני הכסא, וששים גבורים היו קבועים שם, והיו על מצחו ששים אותיות של יברכך. אמר ר' אלעזר, גם באבנים טובות ומרגליות כולם הטיחן כעצם השמים לטוהר, וגם בהמות חיות ועופות החזיקם בכסא, טמא כנגד טהור – אריה למול שור. אמר ר' אלעזר, דמות פני אריה היה עומד בגבורה, ושתי ידיו היו נשואות כנגד קרני השור, וקרני השור יוצאין לקראתו כשני קונטריות. אמר ר' יוחנן, העמידם המלך שלמה לכסא, אחד מימין ואחד משמאל, כבש מימין וזאב משמאל, צבי מימין ודוב משמאל, יחמור מימין ופיל משמאל, ראם מימין ונרפית משמאל, ובסוף כולם העמיד בן אדם ונגדו שד והעמיד למעלה זיז ונגדו נשר, ושם יונה ונגדה התקין נץ, ובתוכה לוח חקוק נחש בו על נס. ואמר ר' יוחנן, היאך היה דרך שלמה לעלות ולישב בכסא? נוטלו שור בקרניו והיה נותנו לאריה והיה מזהירו ואומר לו הזהר במלך שלמה שלא ירע בו דבר, ואריה נותנו לאיל, ואיל נותנו לנמר, ונמר לכבש, וכבש לזאב, וזאב לצבי, וצבי לדוב, ודוב ליחמור, ויחמור לפיל, ופיל לראם, וראם לגרפית, וגרפית לאדם, והיו אומרים לו בקול גדול: הרי שלחנו לך המלך שלם ואתה עד בינינו. ואדם נתנו לשד, ושד היה נותנו ופורח בו ומוליכו בין שמים לארץ, ואח"כ מביאו למקומו ומושיבו על קתדרא של זהב כולה מקובעת באבנים טובות ומרגליות, והיה השד עולה לרקיע ומביא לבנת הספיר ומניח תחת רגליו. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן, וכי כל כך היה כחו של שד ברקיע? אמר להם, ולא שנינו שמונה דברים נאמרו בשדים: ארבעה כמלאכי השרת וארבעה כבני אדם. אוכלים ושותים כבני אדם, ומשמשים מטותיהם כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם. וארבעה כמלאכי השרת: יש להם כנפים כמלאכי השרת, רואים ואינם נראים כמלאכי השרת, ומהלכים מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת, יודעים מה שבעליונים ושבתחתונים כמלאכי השרת. באותה שעה יונה מפז מביאה למלך את ספר משנה התורה ומניחה אותו על ברכיו וקורא בו, לקיים מה שנאמר (דברים י"ז י"ט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו. ר' אלעזר אמר אלו החיות והבהמות שהיו חקוקות בכסא, חציין היו בעלי קרנים וחציין בעלי טרפות, יד ושינון אלו בגמרא ואלו בטרפה (?), ולא חקקם הקב"ה בכסא של שלמה אלא להראות מהן דוגמא לישראל לעתיד לבא שעתידין אלו עם אלו להיות דרים כאחד, שנאמר וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ וגו' ופָּרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו וגו' (ישעיהו י"א ו' ז'). אמר ר' יוחנן, היו כולם נותנים קולם והיה מרעיד כל העולם כולו – שור גועה, אריה שואג, איל צוהל, נמר צורח, כבש חונב, זאב זורד, צבי מפרט, דוב מגמגם, חמור מבריס, פיל נוהם, ראם מצלצל, גפרית מלבלב, אדם מרנן, שד מזמר, זיז היה קורא וקולו עולה לשמים, נשר צועק כקול מים רבים, יונה מהגה, נץ מצפצף והיה מקולו מתעוררים כל ישני ירושלם, נחש בפיו היה שורק והיו חולי ירושלם מתרפאין מקולו. ר' אלעזר אומר, הוא נחש שעשה משה במדבר, הוא נחש שכיתת חזקיהו מלך יהודה. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן, וכי חזקיהו מלך יהודה היה ראוי לכתת נחש שעשה משה במדבר לישראל נס להתרפאות בו, שכן כתוב וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה (מ"ב י"ח ד')? אמר להם, לא היה מכתתו אלא מפני שהיו ישראל מובטחים בו באותם הימים ולא היו מבקשים רחמים מלפני הקב"ה, לכך כיתתו כדי שיבקשו רחמים מן המקום, שכתוב בו מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא (דברים ל"ב ל"ט). אמר ר' אלעזר, היאך היה דרך שלמה לישב על הכסא? היה נוטל את התורה ומסתכל בה ומתחיל לשפוט את ישראל. באותה שעה היה קורא אריה – לא תכירו פנים במשפט, שור יהדר בדיבורו – ודל לא תהדר בריבו, איל מענה – כי המשפט לאלהים הוא, נמר עונה באף – צדק צדק תרדוף, כבש נותן קולו ואומר – ושפטו את העם משפט צדק, זאב צועק בדבר שבועה – על כל דבר פשע וגו', צבי קורא בדבר אמת – ושפטו את העם משפט צדק בכל עת, דוב מתגבר בקולו – ושפטתם צדק, נחרד יחמור ואומר – לא תטה משפט, פיל היה מזהיר בשבח משה – צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ראם היה קורא – ואלה המשפטים, גרפית היה אומר – ושפטתם בין איש ובין רעהו, ואתה המלך שפוט בין איש ובין רעהו, ובסוף כולם היו עומדים אדם ושד ועונים כאחת יחד שופטים ושוטרים תתן לך, ואתה המלך נתנך ה' למלך דיין לשפוט ולדין עמו ישראל, שפוט בצדק ודון באמת כדי שירבה ה' שלומך ושלום ישראל שאין העולם מתקיים אלא על שלשה דברים, על הדין ועל האמת ועל השלום.

תנו רבנן על שלשה דרכים היה שלמה עולה לכסא, ועל כל דרך ודרך שש מעלות, ועל כל מעלה ומעלה שנים עשר מעלות קטנות, ובמנגנון היה עולה לכסא, ועל כל דרך ודרך היו קנקילות ובמסטאות, ועל כל קמארא וקמארא שנים עשר אריות עומדים מזה ומזה, דכתיב וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת. וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיוֹת עֹמְדִים שָׁם עַל שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה (דהי"ב ב' ט'). אמר ר' אלעזר פיצל בין אבנים כולם קרוסטולים ואילני תמרים בבגדי שש היו מוקפים. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן, למה היו תמרים ובגדי שש? אמר להם, אילנות היו גבוהות למעלה מן הכסא נעוצים על קמאריות וחבלי בוץ וארגמן דלויים בראשו, באילנות היו בגדי שש וכל מיני דמות צבע היו קולעים אותם, והיה הרוח נכנס בהם והיו מכסים על כל הכסא וסביבי הכסא מאה אמה, והן נראין כמראה החזק וכמראה ברק ולפידי אש וכמראה הקשת, והיו פעמוני זהב בפיהם קשורות, והרוח היה נכנס בהם והיו מצלצלים. תני ר' חייא, שבעים אלף קתידרי זהב היו סביב לכסא, ששם יושבים חכמים ותלמידיהם וכהנים ולוים ונשיאי ישראל, ושבעים קתידראות היו באולם הכסא ששם היו יושבים שבעים זקנים, ושני קתידראות היו נגדו – אחד לגד החוזה ואחד לנתן הנביא, וכסא אחד מימינו לבת שבע אמו שתשמע חכמתו, דכתיב (מ"א ב' י"ט) וַיָּשֶׂם כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ, וכתיב ושנים עומדים אצל הידות,

מהו אצל הידות? אלו שני אריות שהיו עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו. בא המלך לישב, פושט ידו ארי השמאל ונוטל העטרה ומניחה על ראש המלך, נוטל ארי הימין ונותן שרביט הזהב ביד המלך, רץ תנין של כסף במנגנון וכופף למלך, והנשרים פורשים כנפיהם.

בא לחתוך הדין, היו פותחין האריות פיהם נגדו ומאירות באבוקי אש ופותחין את פיהם וחורקין בשיניהם, והיו נושאין כפיהם נגד המלך באולם השער, והיה המלך מתייירא לחתוך את הדין שמא לא פסק כהוגן, והיה מסתכל נגד גד החוזה ונתן הנביא, והיו פוסקים הדין בנבואה והמלך היה מסכים עמהם בחכמה, ומשמיעים לשבעים זקנים, והזקנים לנשיאי ישראל, ונשיאי ישראל לשלוחי בית דין, והיו מוליכין את האדם אם לחיים אם למות. וכל כך למה, שהשנים טובים מן האחד, ועליהם אמר שלמה בחכמתו (קהלת ד' ט'): טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד, וכתיב (קהלת ד' י"ב) וְאִם יִתְקְפוֹ הָאֶחָד, האחד – זה שלמה המלך, השנים – אלו נתן וגד, וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ – אלו שלשתן. שאלו את ר' יוחנן, מפני מה האריות והחיות צועקים לפניו? אמר להם, באותם הימים היו ארבע מיתות ב"ד כדי שלא ימות אדם בחנם. פסק המלך את הדין והיו האריות לוחכים כפות רגלי המלך ורוח הקדש מצפצפת ואומרת: המלך שלמה ברוך! והעומדים עונים כאחד ואומרים: תכון מלכות בית דוד! ושנים עשר בקר, אלו שנים עשר נציבים שהיו מכלכלים את המלך ואת ביתו כל אחד מהם חודש אחד, שנאמר ולשלמה שנים עשר נציבים, וכל אחד מהם היו לו שמונה עשר אלפים שרים, ולכל שר ושר אלף שרי אלפים, ולאלפים שרי מאות, ולמאות שרי חמשים, ולחמשים שרי עשרות, והיו מכלכלים המלך וביתו מכל דבר, ולא היו מעדרים דבר כל אחד ואחד בחדשו, ומאכל שלחנו ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים משומנים שהיו מאכילים אותם עיסה בלולה בשמן ומשקים אותם חלב, ועשרים בקר אבוסים בעשב עם שעורים, מאה כבשים, שמנים ומאה צבי, ושלשים איל, ועשרים יחמורים, גדיים ועופות ודגים וכל מיני מעדנים עד אין מספר, שנאמר וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח. עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וּבְרֻבָּרִים אֲבוּסִים (מ"א ה' ב' ג'). מה הוא וברבורים אבוסים? ר' אלעזר אומר אפילו פסיונים היו מגדלין אותם, ר' יוחנן אומר עופות המפוטמות.

—כתיב (במדבר ז' ג') עֲגָלָה עַל שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים. עגלות אלו שני נשיאים היו מביאים מרכבה צבועה שעל שני עגלות לארבעה סוסים כדי לעשות איפודרומין למלך, וְשׁוֹר לְאֶחָד – זה בן הנשיא שהיו רוכבין אותו במרכבה. שאל ר' יוחנן לר' זירא, כמה איפודרומיות היו למלך בכל שנה? אמר לו י"ב כנגד י"ב נציבים (מ"א ד' ז'), וכל אחד היה עושה חדשו, לכך נאמר לֹא יַעֲדְרוּ דָבָר (שם ה' ז'). אמר לו, והלא י"ג היו? א"ל, האחד לא היו עושין אותם בסוסים אלא בחורים היו רצים האיפודרומין, ואותם הבחורים היה דוגמת ארכובתם חתוכות והיו רצים ולא היה סוס וחיה יכולין לרוץ לפניהם. ומאיזה שבט היו? ר' יוסי אומר – מנפתלי, שנאמר נפתלי אילה שלוחה, ר' יוחנן אומר – משבט גד, שנאמר וּמִן הַגָּדִי נִבְדְּלוּ אֶל דָּוִיד לַמְצָד מִדְבָּרָה גִּבֹּרֵי הַחַיִל אַנְשֵׁי צָבָא לַמִּלְחָמָה עֹרְכֵי צִנָּה וָרֹמַח וּפְנֵי אַרְיֵה פְּנֵיהֶם וְכִצְבָאִים עַל הֶהָרִים לְמַהֵר (דהי"א י"ב ט'). וכמה היו? עשרת אלפים בחורים, ואלו הן נערי המלך המתכלכלים משלחן המלך. בטבת היו רצים אותם, ועליהם אמר הכתוב וַיְהִי מִדֵּי בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים וֶהֱשִׁיבוּם אֶל תָּא הָרָצִים (מ"א י"ד כ"ח). ומה היו נושאים? מגיני זהב.

—וכמה היה אורכו של האיפודרומין, שלש פרסאות על שלש פרסאות,ופרסא אחת היתה, ובאמצע היו שני טורים עשוים וסבכים עשיות, וכל מיני חיה ועוף היו קבועים בהם, והיו סביבם רצים הסוסים והרצים שמונה פעמים ביום. שאלו תלמידיו לר' זירא, באיזה יום היו עושין איפודרומין, ר' זירא אומר בהשלמת החדש, ר' יוסי אומר בראש החדש, אביי אומר בשני בחדש, ר' יוחנן אומר בשלישי בחדש שבאלו הימים היה המלך עושה דיקסומין, בהשלמת החדש היה עושה לחכמים ולתלמידים ולכהנים וללוים, ובראש החדש היה עושה לכל ישראל הדרים בירושלם, בשני בחדש היה עושה לכל הבאים מן הכרכים והכפרים ומכל האומות, ומשלישי בחדש [ואילך] לא היה עושה איפודרומין. אמרו לו תלמידיו, מאיזה מקום היה נובע אותו הדיקסימון (cisterne)? אמר להם כתיב וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם וגו' וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ (דהי"ב ג' ט"ו) מהו הַצֶּפֶת? אלו שני אריות זהב על העמוד האחד ושני אריות זהב על העמוד השני, והיו משני אריות יוצאים קונדיטין ושני אריות זוחלים מיני בשמים לקיים מה שנאמר לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים וגו' (שה"ש א' ג'). ומאיזה מקום היו נובעין? מגן עדן להראות דוגמא לישראל לעתיד לבוא שהם עתידין לראות כל אלו בעיניהם, שנאמר (שה"ש שם) עַל כֵּן עֲלָמוֹת אָהֵבוּךָ – אל תקרי עלמות אלא עולמות. התחילו תלמידיו להיות תמהים, אמר להם ר' יוחנן ומה אתם תמהים שלעתיד קטן שבישראל יהיה גדול משלמה במלכותו. ומה בימי שלמה, מפני שני אריות היה יוצא קונדיטין ומשני אריות בשמים אבל לעתיד לבוא לפרות (בפלגות?) כחרדל (הירדן?) ופרת כולם של אפרסמון, ובשמים ויין וחלב ודבש וכל מיני מתיקה המזומנים לצדיקים. ושמא תאמר לרשעים? חס ושלום! לא יראו בפלגותיהם, שנאמר אַל יֵרֶא בְּפַלְגּוֹת נַהֲרֵי נָחָל יְבַשׁ וְחֻמְאָה (איוב כ' י"ז). אמר ר' יוחנן, ארבעה דימוטית היו באיפודרומין של מלך, ובכל אחד ארבעת אלפי איש, ובכל דימוט היו שבכות נעשות וכותרות מחוזקות בברזל נחשת וזהב, ועל כל כותר שבעה בימי – אחד למעלה מחברו, וארבע נדבכות – אחד למעלה מחברו, ועל כל נדבך מאה איש, ובכל דימוט שני דלתות מעצי שמן, והיו קבועים בהם כל מיני כלי זהב ואבנים טובות ומרגליות וכרובים ותימורים קבועים בזהב, והיה הולך אורם למקום רחוק מירושלם, ולפני כל דימוט חליל ועוגב היו מרננים למעלה ואלו מכים בחליל לטעמם. אמר ר' יוסי, לארבעה חלקים היו נחלקים. המלך ועבדיו וחכמים ותלמידים וכהנים ולוים היו לבושים תכלת, וכל ישראל היו לבושים לבנים, והבאים מן הכרכים ומן הכפרים ומשאר מקומות היו לבושים אדומים, ואומות העולם שהיו באים ממרחק להביא למלך מנחה היו לבושים ירוק. אמרו לו תלמידיו, מפני מה אלו ארבעה מיני בגדים? אמר להם, כנגד ארבע תקופות: מתקופת תשרי עד תקופת טבת – הימים הם כתכלת, מטבת עד ניסן – השלג יורד והיו לבושים לבנים, מניסן עד תמוז – הים טוב לפרש בו והיו לבושים ירוק, מתמוז ועד תשרי – הפירות יפות ואדומות ואז היו לובשים בגדים אדומים.

נשלם ענין כסא שלמה